

בריתנו יצחק

המכון להוצאת כתבי מורינו הרב יצחק ברנד שליט"א

'וְהָיָה מִתְחַנֵּף קְדוֹשׁ' - בַּצָּבָא, בַּהַר הַבַּיִת, בַּק"ש וּתְפִילָּה

בַּצָּבָא • בעזרה ובהר הבית • בשעת תפילה ולימוד • בזמן הזה בהר הבית
השלשה ביחד • מצד בית הכנסת צריך הרחקה יתירה • טעות מפורסם
בעניין מקום השוק • יש לתקן שלא ללכת אחורי אשה • בעניין שוק באשה
ערוה • ראיות לגבי מקום השוק • דעת המשנה ברורה • מסקנא

פרשת כי תצא (דברים, כג, י): **כִּי תֵצֵא מִחֲנֵה עַל אֲרֵבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע:** (יב) **כִּי יִהְיֶה כִּךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טְהוֹר מִקְרָה לְיִלְהָ וְיֵצֵא אֶל מַחוּץ לַמִּחְנֶה לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמִּחְנֶה:** (יג) **וְהָיָה לַפְּנוֹת עָרֵב יִרְחֹץ בְּמַיִם וְכָבַד הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמִּחְנֶה:** (יד) **וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמִּחְנֶה וְיֵצֵאתָ שָׁמָּה חוּץ:** (טו) **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עַל אֲזַנְךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרָתָה כֹּה וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צַאֲתֶךָ:** (טז) **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקִרְבְּ מִחְנֶה לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֲרֵבֶיךָ לַפְּנֵיךָ וְהָיָה מִתְחַנֵּף קְדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה כִּךָ עֲרוֹת דְּבַר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ: ס**

והשאלה מה הכוונה כאן מתחנף.

ויש בתורה ובחז"ל שלושה אופנים. **אחד** בצבא, **שנית** בהר הבית, **שלישית** בשעת קריאת שמע ותפילה ולימוד תורה.

בצבא

אחד בצבא, זה כתוב מפורש בתורה בתחילת הפרשה (סג) **כִּי תֵצֵא מִחֲנֵה עַל אֲרֵבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע.**

ולומדים מכאן שאין לאשה כלל מקום בצבא. **ולצערנו** יש פריצות נוראה בצבא ע"י גיוס בנות, וזה מעבר לקלקול הנורא שנעשים בעקבות זה, שרבים יורדים לגמרי מן הדת בגלל זה (וע"פ צמח"מ נשים צפרת זכור, וחומר איכור גיוס צנות).

[אולם] דין שילוח בעל קרי ניתן לומר שזה רק בזמן שהארון נמצא שם, עיי רמב"ן ומשך חכמה על הפסוקים אלו, ואולי ארון זה לא לעיכובא, עיי חזו"א

(עירובין, ליקוטים סי' ו, ד"כ ונראה, וד"כ ודחתון) שלא הזכיר תנאי זה לענין פטור מעירובין במחנה, ולענין חיוב "ויתד", אולם הזכיר שיהא מלחמת ישראל וע"פ מלך או שופט שבדור או ע"פ סנהדרין במלחמת רשות. והרמב"ם (מלכים, סוף פרק ו) הזכיר חיוב יתד וחיוב יד גם כשאין ארון, ואילו חיוב בעל קרי שצריך לצאת השמיט לגמרי, וכבר תמה על זה הספרי דבי רב (על הספרי, כי תשא, סי' רסג).

בעזרה ובהר הבית

שנית, בעזרה ובהר הבית, שהם מחנה שכינה ומחנה לויה. כמ"ש בפסחים (דף סח ע"ב): תני תנא קמיה דרב יצחק בר אבדימי: 'וַיֵּצֵא אֶל מַחֲוֵץ לְמַחֲנֵה' (דברים, כג, יא) - זו מחנה שכינה; 'לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֵה' - זו מחנה לויה, מכאן לבעל קרי שיצא חוץ לשתי מחנות. אמר ליה: אכתי לא עיילתיה אפיקתיה? לישנא אחרינא: אכתי לא אפיקתיה עיילתיה? אלא אימא: 'מַחֲוֵץ לְמַחֲנֵה' - זו מחנה לויה; 'לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֵה' - זו מחנה שכינה. מתקיף לה רבינא: אימא אידי ואידי למחנה שכינה, ולעבור עליו בעשה ולא תעשה! - אם כן לימא קרא 'ויצא אל מחוץ למחנה ולא יבא אל תוך', 'המחנה' למה לי? שמע מינה: ליתן לו מחנה אחרת. ע"כ. ומזה לומדים שבהר הבית יש חיוב שמירה יתירה מהרהור וכל דבר טינוף.

בשעת תפילה ולימוד

שלישית, בשעת קריאת שמע ותפילה, ולימוד התורה. כמ"ש בשבת (דף קג ע"ב): רמי ליה רב אחא בר רב הונא לרבא: מי אמר רבי יוחנן דיבור אסור הרהור מותר, אלמא: הרהור לאו כדיבור דמי. והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: בכל מקום מותר להרהר - חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא! - שאני התם, דבעינן 'וְהָיָה מַחֲנֵיךָ קְדוֹשׁ' (דברים, כג, טו) וליכא.

וכן איתא בבבא מציעא (דף קיד ע"ב) - מנין לערום שלא יתרום? - דכתיב (דברים, כג, טו) 'וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֲרוֹת דָּבָר'.

הנה הפוסקים הרחיבו בענין זה בעיקר בצד השלישי, מפני שזה היה נהוג למעשה, משא"כ שני הצדדים הראשונים לא היה נהוג למעשה בדורות הקודמים, כי לא היה מלחמה ע"י יהודים, וכן לא היה כ"כ רגילות לעלות להר הבית. ובזה השולחן ערוך אורח חיים מאריך הרבה, מסי' ע"ד ואילך, ובסי' ע"ה מאריך בענין מקומות מכוסים באשה שאסור לקרות קריאת שמע ודברי תורה כנגדה.

ואני מעתיק הקדמה של שו"ע הרב בענין זה (א"ח, סי' עז, סעי' ה):
 כתוב בתורה [דברים, כג, יז] 'וּשְׁבַת וְכִסִּיתָ וְכוּ', 'כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב
 מַחֲנֶיךָ וגו', וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ, וְלֹא יֵרָאֶה בְּךָ עֲרוֹת דְּבַר וגו'. מכאן למדו
 חכמים שבכל מקום שה' אֱלֹהֵינוּ מִתְהַלֵּךְ עִמָּנוּ, דֵּהֵינּוּ כְּשֶׁאֵנּוּ עוֹסְקִים
 בְּקִרְיָאֵת שִׁמְעָה וּבְתַפִּילָה, או בדברי תורה, צריך להיות המחנה קדוש, שלא
 תהא צואה מגולה שם, ושלא יראה ה' בנו ערות דבר, דֵּהֵינּוּ שְׁלֹא יֵהִיָּה
 דְּבַר עֲרוּוָה כְּנֶגֶד פְּנֵי שֶׁל אָדָם הַקּוֹרֵא או מתפלל כמלא עיניו, מפני שעיקר
 מחנהו של אדם הוא כנגד פניו, וצריך שיהיה מחנה זה קדוש, שלא יראה
 בו ה' ערות דבר. ואיסור זה הוא מן התורה. ע"כ. ומזה אנו לומדים לשני
 הדברים האחרים, היינו בצבא וכן בהר הבית, ושבוה מתקיים ה'
 אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ, שבוה צריך להיזהר משני דברים, שלא
 יהא שם צואה, ושלא יראה ערות דבר.

בזמן הזה בהר הבית השלשה ביחד

ובוודאי שכל אחד לחוד כבר מחייב הנהגה זו, היינו קריאת
 שמע, ותפילה, ותורה, אף שלא בהר הבית, ושלא בצבא; בצבא אפילו
 לא בהר הבית, ולא בשעה שעוסק בתורה ותפילה; וכן בהר הבית אף
 שאינו בצבא, ושלא בעוסק בתורה ותפילה.

ולומדים מזה שכי"ו וק"ו אם נזדמן כל השלשה ביחד, והיינו
 שהוא נמצא בהר הבית; וכן הולך כעת לכבוש את המקום, וזה בגדר
 צבא; וכן עוסק שם בתורה ותפילה.

וכעת מי שהולך בזמן הזה להר הבית מתעסק בדרך כלל לכאורה
 בכל השלשה הדברים.

אחד, שנמצא **בכיבוש**, וזה בגדר צבא, שהולך לכבוש את הר
 הבית ע"י העליה שלו. והארכנו במקום אחר שזה אחד מחשיבות
 העליה (פי' במאמר **מלכות כיבוש הר הבית**). [אולם בזה יש לומר שזה שייך
 רק בזמן שהולכים במחנה, היינו צבא מאורגן. וע"י במשך חכמה
 שהביא ירושלמי (ספ"ק דעירובין) שרק בשנים עשר אלף, אולם שם עיקר
 השיטה שמספיק עשרה, ע"י בזה במ"מ (עירובין, פ"א הל' ג), ובחזו"א (שם,
 ד"ס דעירובין), וכן כתב החזו"א (שם) שדוקא ע"פ מלך ושופט, וכעת זה
 ענין פרטי. ובפשטות לא נקרא מחנה צבאי לענין זה, אף שמתקיים
 למעשה מצווה כיבוש ארץ ישראל].

שנית, שהוא נמצא **בהר הבית**.

שלישית, שעוסק **בתורה ותפילה**, והרי אחד מחשיבות העליה
 להר הבית הוא להתפלל שם, שעיקר תפילה היא בהר הבית. וכמו
 שאמרו חז"ל בחולין (דף ס"ג ע"ב): אמר ר' יצחק: שמש הבאה בעבורו,

זרחה בעבורו, דכתיב (בראשית, כה, י) 'וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע, וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה', וכתוב (ש, יא) 'וַיִּפְגַּע בְּמִקְוֹם', כי מטא לחרן אמר: אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי, ואני לא התפללתי? כד יהיב דעתיה למיהדר - קפצה ליה ארעא, מיד - 'וַיִּפְגַּע בְּמִקְוֹם', כד צלי בעי למיהדר, אמר הקדוש ברוך הוא: צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה? מיד 'בֵּית הַשְּׁמֶשׁ' (ש). **ובן** הרמב"ם עשה יו"ט לכל החיים ביום שזכה להתפלל בהר הבית, כמבואר בחרדים (מלוות התלויות צ'רן ישראל, פ"ג, ועי' במאמר **תפילת הרמב"ם צנית הגדול והקדוש, ודברי המנחת יצחק**). **ובן** בשעת העליה לומדים דיני קרבנות ועניני הר הבית ובית המקדש.

וממילא גם למי שחסר אחד או שנים מדברים האלו, עכ"פ דבר אחד בוודאי הוא, שהוא נמצא בהר הבית.

וממילא צריך להיזהר ביותר מלראות מקומות שאינם צנועים, או ללכת אחר אשה, שעל זה אמרו חז"ל בברכות (דף ט"ז ע"ב) אמר רב אשי: ולמאי דאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה, אפילו בי רב נמי לא קרא. דכתיב (בראשית, כד, ט"ז) 'וַתִּקַּם רַבֵּקָה וַנְעֻרְתֶּיהָ וַתִּרְפַּבְנָה עַל-הַגְּמְלִים וַתִּלְכְּנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ' - ולא לפני האיש. אמר רבי יוחנן: אחרי ארי ולא אחרי אשה, אחרי אשה ולא אחרי עבודת כוכבים. ומכיון שבכל מקום אסור ללכת אחרי אשה, אי"כ ק"ו בהר הבית, וכ"ש כשעוסק בתורה.

מצד בית הכנסת צריך הרחקה יתירה

ובן מצאנו בענין בית הכנסת הרחקה מנשים כמ"ש (פסקי תשובות, חרזה חיים, סימן ע"ב) בשם החתם סופר (בתשובותיו, ח"ב, השמעות, סימן ק"ג): "אפילו במקום דליכא איסור ערוה, באשה צנועה ואשתו, מכל מקום במקום תפילה והודאה, כל מה דבעי ליבא לרחמנא, לא יתעורר שום ענין הרהור, אפילו באשתו אמרו, כי לא תעלה במעלות להשי"ת ולא תתקבל תפילתו, ומפני זה אנו מפרישים הנשים מן האנשים בבית הכנסת, שלא יבואו לידי הרהור בשעת תפילה". **והר הבית** יותר חמור מבית הכנסת, כמבואר בגמרא ברכות (דף ס"ג ע"ב): ריקקה מקל וחומר. אמר רב ביבי אמר רבי יהושע בן לוי: כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה - כאילו רוקק בבת עינו, שנאמר (מלכים"א, ג, א) 'וְהָיָה עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים'. אמר רבא: ריקקה בבית הכנסת - שריא, מידי דהוה אמנעל. מה מנעל, בהר הבית - אסור, בבית הכנסת - מותר, אף ריקקה - בהר הבית הוא דאסור, בבית הכנסת שרי. ע"כ.

טעות מפורסם בעניין מקום השוק

הנה שם מדובר אפילו בנשים צנועות, והיום הדברים יותר

חמורים, שכמעט שאין אשה מתלבשת בצניעות ע"פ הכלל בענין שוק באשה ערוה, שסומכים על המ"ב (ס"ו ט"ה ס"ק ז), שרק מן הברך ולמעלה נקרא שוק, וזה טעות מפורסם נגד פסוקים מפורשים, ומשנה וברייתא וגמרא וכל הפוסקים, (ש"י לקמן), וממילא אסור לומר דברי תורה נגד שוק של אשה. ואף שאם אין עצה אחרת יש לסמוך על עצימת עיניים, ע"פ שיטת החזון איש (ס"ו טו, סס"ק ז), אבל בשעת ההילוך אין אפשרות לעצום עיניים, וממילא אם הולך אחרי אשה ששוקה מגולה, לא יכול לומר דברי תורה ותפילה, וכ"ש בהר הבית, שגם בלי תורה ותפילה, עצם מציאות של הר הבית הוא צריך להיות מחניך קדוש, ולצערנו מתרבה הפריצות, ומגלות גם יותר מזה בעוה"ר.

יש לתקן שלא ללכת אחורי אשה

מכ"ל זה מחויבים לתקן, שאם יש צעדה שהולכים שם גברים ונשים, [בעקבות שכך מחייבת המשטרה כעת ללכת בקבוצה, ולא נותנים שתי קבוצות בנפרד], צריך שהנשים הולכות אחרי האנשים, ולא לפני ולא באמצע, וכן אשה שצועדת ע"י גבר זר הוא מכוער ביותר.

[עליות נשים לחר הבית]

והנה עצם העליה לנשים בהר הבית הוא בעייתי, בעקבות מחוסר כיפורים שהיא חשש זבה, בצירוף טבול יום, שלא מהני עליה תיכף אחר המקוה וצריכה הערב שמש, ע"י נזיר (דף מד ע"ג), והאריך בזה בספר אל הר המור (פרק ד). וכן בענין פולטות ש"ז, שצריכה להמתין ע"ב שעות, ורק אח"כ ללכת עוד הפעם למקוה (ש"ש פ"ג). וכן פנויות יש בה מצד המנהג שהוזכר בריב"ש (ס"ו תכ"ב) שרווקות לא טובלות (ש"י בקיבור שס פ"ב), ונהגו כל ישראל ע"פ זה. ויש הרבה רבנים שאוסרים לגמרי לנשים לעלות. אולם זה לא הנושא של המאמר הזה, וכאן מדובר במציאות שלמעשה יש שהולכות לחר הבית].

והריני מעתיק מה שכתבתי בענין שוק באשה ערוה.

בענין שוק באשה ערוה

בגמרא ברכות (דף כד ע"ב) כתוב: אמר רב חסדא: שוק באשה ערוה, שנאמר (ישעיה, מז, ז) 'גְּלִי שׁוֹק עֲבָרֵי נְהָרוֹת'. וכתיב (שם, ג) 'תִּגְלַל עֲרוֹתֶיךָ גַם תִּרְאֶה חֶרְפְּתֶךָ', על כן מחויבת לכסות השוק, ומבואר שגילוי שוק הוא פריצות וגם חרפה ובושה ללכת כך.

אזלם מה זה שוק, האם זה למעלה מן הברך, או למטה מן הברך.

והנה הדברים מפורשים, בין בפסוקים, בין במשנה, ובין בגמרא, ששוק באדם הוא חלק התחתון מן הברך עד הקרסול, אף שבבהמה הוא יותר למעלה [לענין חזה ושוק בשלמים]. וממילא לא שייך לומר שיש כאן איזה נפקא מינה בין לשון המקרא ללשון חז"ל, שהרי בין בזה, ובין בזה, מבואר ששוק הוא החלק התחתון מן הברך עד הקרסול.

ראיות לגבי מקום השוק

בפסוקים מפורש שהשוק באדם הוא לא הברך ולא הירך, לא הברך שנאמר (דברים, כה, לה) 'עַל הַבְּרָכִים וְעַל הַשָּׁקִים'. ולא הירך שנאמר (שופטים, טו, ח) 'וַיִּן אֹתָם שׁוֹק עַל יָרֵךְ'. אלא הוא החלק התחתון. **וכן** מפורש גם בדניאל (ג, ג): 'הוא צִלְמָא רֵאשֶׁה דִּי דְהַב טַב חֲדוּהִי וְדָרְעוּהִי דִּי כֶסֶף מְעוּהִי וְיִרְכָתָהּ דִּי נְחָשׁ: (ג) שְׁקוּהִי דִּי פְרָזֶל וְגִלְוֵהִי מְנַהִין דִּי פְרָזֶל וּמְנַהִין דִּי חֶסֶף. **וכך** משמעות הפסוק בשיר השירים (ה, טו) שֹׁקִיו עֲמוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל אֲדָנֵי פִז, ובדרך כלל העמוד נכנס לתוך האדן, כשהאדן יותר רחב ממנו, וזה שייך רק על החלק התחתון של הרגל שנכנס לתוך פרסות הרגליים.

וכן מפורש **במשנה** אהלות (ה, ה) ששוק באדם הוא החלק מן הברך עד הקרסול: רמ"ח אברים באדם, ל' בפיסת הרגל, ו' בכל אצבע, י' בקרסול, ב' בשוק, ה' בארכובא, א' בירך.

וכן מפורש ביבמות (דף קג ע"ג, קד ע"ה) שחליצה כשר בשוק, אף שכשר רק למטה מן הברך, כדאיתא במשנה (דף קה ע"ה), וכן מבואר בבכורות (דף מה ע"ה), נזיר (דף נג ע"ג), מנחות (דף לג ע"ה, רש"י ד"ה עבדא), נדה (דף נח ע"ה, רש"י ד"ה עד מקום חצק).

ורק בבהמה הוא יותר למעלה, כמו שהוכיחו תוס' במנחות (דף לו ע"ה ד"ה קיבורת).

דעת המשנה ברורה

אזלם המ"ב (ס"ה, ס"ק ג) כתב בשם הפמ"ג ששוק הוא מן הברך ולמעלה, ולמד זה מבהמה. ומזה יצא שחיוב כיסוי למטה מן הברך הוא רק מצד המנהג, וממילא מקילים בגרביים ב־40 דנייר.

אזלם באמת הוא חיוב גמור מצד הדין, וצריך כיסוי ממש, בלי שום חורים. ומן הראוי היה לכסות בשמלה עד הקרסול, ורק מן הקרסול ולמטה תלוי במנהג.

ודברי המ"ב צע"ג. וכבר חלקו עליו, ע"י בזה בבית ברוך מאת הגי"ר **בנימין זילבר** (שליט"א) זצ"ל, וכן הגי"ר **שמואל וזנר** (שליט"א) זצ"ל (שו"ת שבע הלוי, ח"א ס"א). וכן החזו"א (או"ח סי' נח, ס"ק ט), ערער עליו, וכל מה שרצה לתרץ אינו עולה יפה, וא"א להכחיש כל הפסוקים והגמרות שמפורש ששוק באדם הוא החלק התחתון מן הברך עד הקרסול.

וכן המ"ב מביא דברי החיי אדם ופמ"ג. ובחיי"א (חלק א, כלל ד) מפורש ששוק הוא החלק התחתון: וכן פרסות רגליה במקום שדרך לילך יחף, מותר. אבל זרועותיה ושוקה, אפילו רגילין בכך כדרך הפרוצות, אסור.

וכן מפורש בראשונים על דיני ערוה, כמ"ש בבית יוסף (או"ח, סי' ע"ב): ומאי איריא שוק, עד שמצאתי להרשב"א (שם ד"ס וכו') שכתב הא דרבי יצחק טפח באשה ערוה, ואוקימנא באשתו ולק"ש, פירש הראב"ד, דאפשר דוקא ממקום צנוע שבה, ועלה קא אתי רב חסדא למימר דשוק באשה מקום צנוע וערוה הוא, ואפילו לגבי בעלה, ואף על פי שאינו מקום צנוע באיש, וזה שייך רק בחלק התחתון שהרי חלק העליון, גם באיש הוא מקום מכוסה.

וכן מפורש בב"ח (או"ח סי' ע"ב): הרשב"א כתב על שם הראב"ד דנקט שוק אף על פי שאינו מקום צנוע באיש, הוה ערוה באשה, וב"י מביאו, ולפע"ד נראה קרוב לפשט כדפרישית. ועוד נראה עיקר, דהסברא מבחוקן היא דאין לחוש כלל לגילוי השוק, ואין צריך לומר לגילוי הרגל, ואפילו באשת איש ליכא איסורא להסתכל בהן, דמן הסתם הן מלוכלכות בטיט וצואה, ולא יגיע לידי הרהור, ולא דמי לאצבע קטנה ידידה של אשה, דמסתמא נקיות הן, וכל שכן פנים דיגיע לידי הרהור דאסור, מה שאין כן שוק שלה, אי לאו דגלי לן קרא דערוה היא.

וכן ראיתי הרבה ספרים שטוענים זה על המ"ב, וזה בגדר 'טועה בדבר משנה', וא"א לסמוך עליו כלל בזה.

וכן ידוע שהרב **צבי יהודה קוק** זצ"ל היה לו טענה כבידה נגד דברי המ"ב האלו, וחייב הנשים להאריך השמלה עד הקרסול. ועכ"פ אף אם המצב שאין בידינו למחות בנשים, אבל כל אחד מחויב להיזהר בזה, וכל שכן בהר הבית.

מסקנא

אסור לגברים ללכת אחרי נשים בכל מקום, ובוודאי שייך זה בהר הבית שהוא הרבה יותר חמור, אף אם היא לבושה בצניעות, וכ"ש כשלא לבושה כהלכתה.

וכן לצעוד אשה ע"י גבר זר הוא מכוער. על כן יש חיוב גמור לתקן שבשעת הילוך בקבוצה ילכו הגברים קדימה והנשים אחורה.

יש לזכור שכל זלזול בעניינים אלו גורר אחריו תוספת התנגדות לעצם העליה, מה שכבר יש מספיק התנגדות.

ומאידך לומדים מזה, שמי שמקפיד על זה, זוכה שהקב"ה מתהלך אתו מכח שני דרגות, אחד שנמצא בהר הבית, שנית שמתפלל שם או לומד, אשרי הזוכה לכך.

נכתב בעזרה"ת ע"י מורינו הרב שליט"א

י' חשוון תשע"ח מתוקן כסלו תשע"ט

ניתן להשיג את הגליונות גם באתר 'בריתי יצחק'
וכן בדואר אלקטרוני TALMIDIM2@GMAIL.COM